

Paraula d'Oc

n° 8 • València • Març 2005 • www.oc-valencia.org

Ausiàs March *lo trobador*

Les col.laboracions de

Joan Chabàs

en la revista *OC*

PARAULA D'OC

Fulls de recerca científica i intuïció creativa

**ESCRITS EN LES MODALITATS LINGÜÍSTIQUES
DEL DIASISTEMA OCCITANO-ROMÀ**

Març 2005. Darrer número de la primera època

Oc-València
Centre Internacional de Recerca
i Documentació Científica d'Oc
Associació d'Occitanòfils Valencians

SUMARI

Consell Assessor	4
Editorial	5
Ausiàs March lo trobador	7
<i>Lluís FORNÉS</i>	
Retrobem la memòria	21
<i>Joan CHABÀS en la revista OC</i>	
El Conflicte Lingüístic Valencià.....	35
La quadratura del cercle	
Dictamen de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua	
Resposta de la RACV al Dictamen de l'AVL	
Ressenyes	54
El Pensament Panoccitanista 1904-2004	

CONSELL ASSESSOR

COLOMINA, Jordi. Universitat d'Alacant; Acadèmia Valenciana de la Llengua.

MIRA, Eduard. Universitat d'Alacant.

NAGORE LAÍN, Francho.

Universidad de Zaragoza.

Instituto de Estudios Altoaragoneses.

Presiden del Consello d'a Fabla Aragonesa.

SARAGOSSÀ, Abelard. Universitat de València.

ZARAGOZÀ PÉREZ, Marina. Universitat de València.

EDITORIAL

La nostra secció "Retrobem la memòria" del número present oferix als lectors una joia literària recuperada de la revista *Oc*. Joan Chabàs hi va col.laborar breument parlant sobre el tema que més li interessava: la literatura espanyola. El seu treball es titula *Panorama de les lletres espanyoles*. Entenem que té importància traure a la llum estes pàgines perquè sembla que no són conegudes, que no es té constància d'eixa breu col.laboració de l'autor en la revista més important de l'occitanisme d'aquells anys.

Chabàs va fer només tres lliuraments. El primer article es va publicar en el número 114, d'abril de 1929. No l'acompanya cap imatge. En el número 124, de desembre de 1929, es torna a publicar aquell primer amb un segon lliurament, el número 2. L'acompanya una caricatura de don Miguel de Unamuno feta per Bagaria (1917). Una nota a peu de pàgina aclaria que: "La primera part d'aquest *Panorama* aparegué en el núm. 114, 21 d'abril d'*Oc* que no arribà als nostres subscriptors ultrapirinencs. En prosseguir el senyor Joan Chabàs les seves cròniques de literatura espanyola damunt les nostres pàgines, el reproduïm perquè tots els nostres lectors en llegir els estudis individuals que seguiran tingui (sic) complets aquests antecedents". Una curiositat que hem cregut interessant de traure a la llum de nou.

El número 3 acaba donant a entendre que continuarà en un treball proper, com es pot comprovar, però no hi ha continuïtat. L'acompanyen tres il.lustracions: Rafael Alberti, un gravat d'E. Marín; E. Giménez Caballero, gravat del mateix autor; i una fotografia que reproduïx un bust de Federico Garcia Lorca.

No sabem els motius pels quals Joan Chabàs va acabar de forma tan brusca quan havia anunciat la continuació. Deixem la donada a l'abast dels historiadors, especialment als que amb tant d'interés segueixen la seua obra en la ciutat de Dénia.

Una altra donada d'interés que presenta la publicació dels tres articles de Chabàs és la llengua. L'estàndard en qué es troba escrita la prosa del nostre autor sembla més la forma d'escriure de Josep Carbonell que l'estàndard que habitualment usaven els escriptors contemporanis valencians de Chabàs. Podríem afirmar que els articles estaven escrits en castellà i va ser Carbonell qui els va traduir al català. Potser, els fragments apareguts a *Oc* están publicats en algun altre lloc (probablement en castellà). Afirmació que es basa només en una simple apreciació. I que deixem també oberta als filòlegs interessats en la matèria.

AUSIÀS MARCH LO TROBADOR

Lluís FORNÉS

ABSTRACT

There is a general opinion that Ausiàs March is a poet who breaks de troubadouresc tradition and explores new ways of writing. In this article, the author says that Ausiàs March is a troubadour and his language as well as his tradicional form of doing poems are the same of the other troubadours. He does not cut with tradition. The song we can see here is a troubadouresc song, in forms and contents; the language of March is Oc language, as we can see in the vers number 12: "hoc la color", yes the colour. The article reviews old ideas about the most important valencian poet.

La cultura catalana, tants anys encabotada a demostrar la seua independència de la llengua i la cultura occitanes, necessitava un personatge que trencara amb la tradició trobadoresca i, com no n'hi havia cap, se l'inventà. El paper de trencador li tocà al nostre Ausiàs March. Pero, la cosa ben certa és que ni Ausiàs trencà amb res (el mateix nom que du, Ausiàs, és el d'un sant provençal) ni canvià radicalment de llengua (usa naturalment l'afirmació *hoc*, pròpia de la llengua d'Oc) ni res de res de totes aquelles històries que s'inventà la cultura catalana necessitada d'afirmar-se matant la mare.

Entre Guilhèm IX i Ausiàs March hi ha una continuïtat absoluta d'estil, de formes... i de llengua. Hi ha moltíssimes més diferències entre els parlars de Sud-Amèrica i els de Castella, Andalusia, etc, o entre l'anglès de la Gran Bretanya i el de Nord-Amèrica que entre Ausiàs March i

els trobadors clàssics. El sistema lingüístic és exactament el mateix. I voler afirmar una altra cosa són ganes de manipular la història literària en benefici d'alguna idea que no té res a veure amb qüestions lingüístiques ni literàries. En tot cas, acceptat que el sistema lingüístic és el mateix, es podria afegir (fugint dels radicalismes estesos actualment en les classes de literatura catalana) que la koiné trobadoresca, encara que sent la mateixa, en March pren formes valencianes, es valencianitza en certs aspectes que en res trenquen la unitat lingüística del sistema, ni, en molts casos, les formes i continguts típicament trobadorescs.

El sacralitzat i contínuament citat vers XXIII on l'autor comença dient: "lexant a part l'estil dels trobadors..." s'ha magnificat i en un intent hiperbòlic i més encara, rocambolesc, de demostrar que entre els trobadors i Ausiàs March hi ha un abisme. I no és cert. March "modernitza" l'expressió; valencianitza la llengua, canta l'amor carnal, pero també l'amor ideal dels trobadors; rep influències italianes, etc. I, paradoxalment, el poeta obscur (de trobar clus) diu "lexar a par l'estil dels trobadors" en una composició que, atenent els gèneres trobadorescos, és ni més ni menys que una "cançó" amb "escalf" i "traspasant la veritat" que diu voler evitar. Fet i fet, una contradicció més de l'esperit ausiasmarchià. Passarem a la seua anàlisi seguidament.

XXIII

I)

- 1.-Lexant a part l'estil dels trobadors
- 2.-qui, per escalf, trespasen veritat,
- 3.- e sostrahent mon voler affectat
- 4.- perquè no.m torb, diré.l que trob en vós.
- 5.- Tot mon parlar als qui no us hauran vista

- 6.- res no valrà, car fe no y donaran,
- 7.- e los vehents que dins vós no veuran,
- 8.- en creur. a mi, llur arma serà trista.

II)

- 9.- L'ull del hom pech no ha tan fosqua vista
- 10.- que vostre cos no jutge per gentil;
- 11.- no'l coneix tal com lo qui és subtil:
- 12.- hoc la color, mas no sab de la lista.
- 13.- Quant és del cors, menys de participar
- 14.- ab l'esperit, coneix bé lo grosser:
- 15.- vostra color y el tall pot bé saber,
- 16.- mas ga del gest no porà bé parlar.

III)

- 17.- Tots som grossers en poder explicar
- 18.- ço que mereix un bell cors e honest;
- 19.- jóvens, gentils, bons sabents, l'an request,
- 20.- e, famejants, los cové endurar.
- 21.- Lo vostre seny fa ço c'altre no basta,
- 22.- que sab regir la molta subtilea;
- 23.- en fer tot bé s'adorm vostra perea;
- 24.- verge no sou perque Déu ne volch casta.

IV)

- 25.- Sol per a vós basta la bona pasta
- 26.- que Déu retench per fer singulars dones:
- 27.- ffetes n'a .ssats molt sàvies i bones,
- 28.- mas compliment dona Teresa.l tasta;
- 29.- havent en si tan gran coneximent
- 30.- que res no.l fall que tota no.s conega:

- 31.- al hom devot sa bellesa encega;
32.- past d'entenents és son enteniment.

V)

- 33.- Venecians no han lo regiment
34.- tan pasciffich com vostre seny regeix
35.- suptilitats, que-l entendre.us nodreix,
36.- e del cors bell sens colpa.l moviment.
37.- Tan gran delit tot hom entenent ha
38.- e occupat se troba.n vós entendre,
39.- que lo desig dels cors no.s pot estendre
40.- a leig voler, ans com a mort està.

VI)

- 41.- Lir entre cards, lo meu poder no fa
42.- tant que pogués fer corona .visible;
43.- meriu-la vós, car la qui és visible
44.- no.s deu posar lla on miracl.està.

Característiques de la poesia trobadoresca en Ausiàs March

LA LLENGUA:

Malgrat que es diu i es repetix en infinites ocasions que abandonà la llengua provençal en benefici del català, no és cert. March no diu en cap de lloc que abandone la llengua comuna a tots els, com ell, trobadors. Com es pot comprovar, la llengua d'Ausiàs és encara la llengua d'Occ. L'autor usa eixa afirmació en el vers núm. 12, i moltes vegades més en diverses "cançons", per dir-ho a la manera trobadoresca.

Podríem també, afirmar que en March trobem moltes paraules de la llengua mare, com ara: *pec*, *assats*, *arma*, *haver per tenir*; les formes en femení de *fina amor*, *la color*, etc. Pero, no és només això. En tot cas, es pot afirmar que moltes d'eixes formes que, en un estudi sincrònic, ens donarien que hui són usades en tot o part d'Occitània, el valencià i el català les han abandonades en benefici de les castellanes: *sí*, *bastant*, etc. Pero, quan la llengua funciona pels "camins normals" els trencaments i els abandonaments de la tradició són molt difícils d'explicar. Si March usa una llengua diferent de la dels trobadors, ¿com es diu en aquella llengua: "Leixant a part l'estil dels trobadors..."? I com es diu: "Hoc la color mas no sab de la lista? Exactament igual. És més, veja's la paradoxa: Actualment, entenen millor els versos ausiasmarchians els parlants occitans que els valencians. Allà encara usen "hoc": "òc", i "leixant": "laixant", que els conciutadans de March hem canviat per "sí", "deixant"... ¿Com es pot explicar que els parlants d'una llengua que ell va rebutjar per una de més pròpia l'entenguen millor, encara hui? ¿Qué vol dir que March usa una llengua diferent de la dels trobadors? ¿Diferent de la de son pare i el seu oncle? ¿Una de diferent completament? ¿Qui és capaç d'afirmar-ho des d'un punt de vista rigorós i estricte, sense vergonya? En tot cas, sí que es pot afirmar que, actualment, *leixant*, *hoc*, etc., són paraules molt més provençals, o occitanes, que valencianes o catalanes. ¿On hi ha l'estudi lingüístic rigorós que pugui afirmar que científicament la llengua dels trobadors i la d'Ausiàs March són dos llengües diferents? És a dir, que pertanyen a dos sistemes lingüístics diferents?

Jaume March, Pere March i Ausiàs March escrivien usant el sistema lingüístic trobadoresc, la llengua d'Oc, més o menys valencianitzada i amb més o menys influències italianes, castellanes, etc., però la mateixa.

Quines diferències lingüístiques fonamentals hi ha entre els versos de son pare, Pere March, i els d'ell, per poder afirmar que Pere March (encara trobador) escriu amb provençalismes i Ausiàs March (ja no trobador) ha trencat amb la tradició trobadoresca i abandona la llengua d'Oc per a escriure en català pur (amb algun provençalisme, dit molt molt tímidament). O, com diu algun manual, "abandona el provençal **en benefici del català**" i subratllem molt allò de "en benefici". I ho subratllem molt.

Vegem la primera estrofa dels magnífics versos de Pere March i compare el lector. Dir que el canvi de llengua, del pare al fill, és radical, com es diu, és una afirmació... inqualificable.

Al punt que hom naix comença de morir
e morint creix e creixent mor tot dia,
que un pauc moment no cessa de far via,
ne per menjar ne jaser ne dormir,
tro per edat mor e descreix a massa,
tant que aisi vai al terme ordenat,
ab dol, ab gauig, ab mal, ab sanitat,
mas pus avant del terme null hom passa.
(...)

Pere March

Hem fet la prova amb persones d'una cultura mitjana. En ser preguntades de qui eren els versos anteriors, totes, han afirmat que d'Ausiàs March. Potser perquè és més conegut que son pare, però si són dos llengües diferents la de son pare "occitanitzant" i la d'Ausiàs "català pur", com les pot confondre un lector normal?

LES FORMES:

Vers decasíl.lab

No cal dir, perquè és ben sabut, que March, com son pare, el seu oncle i la major part dels trobadors clàssics, usa el verb decasíl.lab amb cesura masculina a la quarta, que forma dos hemistiquis de quatre i sis síl.labes.

El nostre autor usa també el senhal trobadoresc que, teòricament, servix per a la discreció. El senhal, en els trobadors, amaga el nom de la dama, però March l'usa per pura i simple tradició. Ell fa com fan tots els trobadors: posar un senhal que simbolitza la dama, però que, en el cas del poema XXIII no amaga el nom. Al vers 28 parla de Teresa, que Carròs de Vilarragut, en el pròleg que posà al manuscrit *E*, copiat l'any 1546, l'identificà per primera vegada amb la dama valenciana Teresa Bou. La cosa ben certa, per tant, és que el senhal no servix per amagar el nom de la dama a qui canta. No és més que una pura forma trobadoresca tradicional. Ell l'usa com ho fan tots els altres trobadors, encara que en el cas de March no tinga més funció que la de seguir la tradició, però no la fonamental d'amagar el nom de l'amada.

ELS CONTINGUTS:

Lo joi

Lo joi és aquell estat en què el trobador sent en grau màxim la més gran satisfacció amorosa sols en contemplar la dama o en pensar el seu amor netament pur i espiritual envers ella. En March es troba als versos 37-40

Tan gran delit tot hom entenent ha
e ocupat se troba.n vós entendre,
que lo desig dels cors no.s pot estendre
a leig voler, ans com a mort està.

Renúncia a la carnalitat i propugna l'amor espiritual.

Als mateixos versos 37-40 renúncia, com els trobadors, a l'amor carnal: "que lo desig del cos no es pot estendre a leig voler"

En altres "cançons" d'Ausiàs trobarem que canta un amor diferent on "la carn vol carn", pero, precisament en esta, on afirma "leixar a part" aquell estil, diu exactament, expressa exactament, les mateixes idees que els trobadors clàssics, l'estil dels quals manifesta voler deixar de banda; sense aconseguir-ho.

Idealització de l'amada.

Als versos 25-28, seguint l'estil trobadoresc (al qual diu en els versos inicials que renúncia) mostra la seua dama idealitzada: De dones, Déu:

"n'a.ssats molt sàvies e bones,
mas compliment dona Teresa.l tasta".

I en els 21-22 trobem:

"Lo vostre seny fa ço c'altre no basta,
que sab regir la molta subtilea"

Na Teresa, L'ir entre cards, tasta, és a dir, arriba a, la Perfecció, (diem-ho en majúscula) i té un seny especialíssim que sap regir com ningú "la subtilea" més gran que existir puga. Hiperbòlica perfecció idealitzant de la dama, **al més pur estil trobadoresc.**

Tractament respectuós.

Com els trobadors, el tractament a la dama el fa amb el clàssic *Vós*.

L'ESTIL: TROBAR CLUS

March és un trobador qualificat de "oscuro" pels seus col·legues castellans dels segles XVI i XVII que el pogueren llegir a partir de les traduccions de Baltasar de Romani, Jorge de Montemayor, Francisco Sánchez de Brozas, el Brocense, Francisco de Quevedo, etc., i és evident que l'expressió no significa, ni més ni menys, que el seu "estil" és el dels trobadors que escriviren la seua obra en "estil de trobar clus". El poeta Carles Riba parla també de la seua "ombrívola i esquerpa expressió".

La influència de la civilització trobadoresca sobre Ausiàs March es va fer un poc més estreta quan la investigadora Anne-Claude Lamur va trobar en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de França un poema d'autor anònim que, segons la mateixa autora observa, té, clarament, una relació amb Ausiàs. Es tracta del poema LXXXI.

Axí com cell qui.s veu prop de la mort,
 corrent mal temps, perillant en la mar,
 e veu lo loch on se pot restaurar
 e no.y ateny per sa malvada sort,
 ne pren a me, qui vaig affanys passant,
 e veig a vós bastant mos mals delir.
 Desesperat de mos desigs complir,
 iré pel món vostr.ergull recitant.

En March, es tracta d'una sola estrofa de 8 versos decasíl·labs amb cesura a la quarta que rimen A B B A C D D C. En el cas de la cançó anònima que va trobar Lamur, es tracta d'una composició de 4 cobles unissonants de 8 versos, la primera de les quals rima: A B B A C C D D.

Quant al tema, en ambdós casos, la dama representa "el port" on el trobador podria trobar la salvació. Però, en ser més llarg el d'autor anònim té una argumentació més extensa: A causa d'ella, el poeta es veu mort i buscant la dama per ací i per allà, abans de cloure els ulls. I si anara a visitar-lo i li parlara, ell li respondria... Va al cel i suplica a Déu que la porte a ella perquè sense l'ànima de la seua amada la cort celestial no es troba completa.

Des del punt de vista formal, el poema d'Ausiàs és molt més complet, millor estructurat i amb una perfecta cesura masculina a la quarta. I, des del punt de vista del contingut, resol el tema amb huit versos d'una forma rotunda.

El ritme en el poema anònim, en canvi, falla en diverses ocasions. Exemples: Ja en el vers 6 es perd la cesura masculina a la quarta que intenta mantenir. "Tant que m'arma..."; en el 18: "C'om me puxa...", etc.

Sembla ser que March, en les possessions que la corona d'Aragó tenia al sud d'Itàlia, va conèixer aquell poema anònim i el va copiar, però, el fet va servir per a millorar-lo molt. La perfecció en l'expressió ausias-marchina és evident. És clar que no estem davant d'una obra anònima genial, ans al contrari, la de March, més breu i més rotunda, la supera qualitativament en molt.

ANÒNIM (S. XIII-XIV)

Axí com cell qu'e-ll mar es perilats
 Quan la naus veig al pelatje preyon
 Sab que morts es si la nau si afon,
 Axí suy eu de me desesperats
 Car perillats vaig d'amar sobre l'onda,
 Tant que m'arma e mos cors se afonda,

Tal pahor ay qu'en breu dia morir:
 Tant suy preyon qu'en loch no pux gandar.

Bella Dompna, pe-ls vostres fayts honrats
 Suy en perill de mort qui-m art e-m fon
 Car si eu fos tan grans com tot lo mon
 En pauch de temps m'agratz enderrocatz;
 Donchs que faray si merce no me bunda
 De vos, Dompna, si qu'e-ll mal non confonda,
 Car nafrats suy axí com per morir,
 E si no vos, altra no-m pot garir.

Ja no creuray quant seray trespasats
 C'om me puxa claure los hulls de-l fron,
 Ans gardaray say e lay e amon
 Ja si veurai vostras plasents beutats,
 E si ladonchs mi venets a la sponda
 E si-m cridatz, crey ma boca-us responda,
 E si-m tocats, de mort cuyt revenir
 Tots e corrent si c'om fa del dormir.

Ja no creuray com seray lay anats
 En paradís laxat auray lo mon
 Mon esperit ne sia jausion:
 Si donchs no-us vey entre-ls sants coronats,
 Eu venray Deu ab cara jausionda
 Suppleja lay que-us tremet'a sa fonda,
 E que-us fassa l'arma del cors partir
 Car senes vos sa cortis no-s pot complir.

Potser, el major interès del poema, des del punt de vista lingüístic, siga la barreja gràfica que usa. Es tracta d'un model de llengua d'Oc que no és pur, ni de bon tros. S'hi barregen formes occitanes amb valenciano-catalanes. Algú podria dir, doncs, que es tracta d'un poema en català amb provençalismes, mentre que el de March ja és un valencià-català pur. Es podria dir, però no és ben cert. És més fàcil entendre que es tracta de formes diferents, de models diversos, d'un mateix sistema lingüístic: la llengua dels trobadors; usada a la manera valenciana o provençal o llemosina o catalana, però la mateixa, encara hui.

BIBLIOGRAFIA

AHUIR , 1997am :: Ausiàs March / Artur AHUIR.– València : Ed. L'Oronella , 1997.

BAULENAS , 1997pa :: Poemes d'Ausiàs March / Lluís-Anton BAULENAS.– Versió moderna, selecció i notes – Alzira : Ed. Bromera , 1997.

BOHIGAS , 1952pa :: Ausiàs March, poesies / Pere BOHIGAS.– Barcelona : Editorial Barcino , 1952.

CONEJERO , 1986am :: et alii. Ausiàs March, selecció de poemes, selected poems / Manuel Angel CONEJERO.– València : Ed. Instituto Shakespeare, Fundación , 1986.

FUSTER , 1979am :: Ausiàs March, antologia poètica / Joan FUSTER.– València : Eliseu Climent, editor , 1979.

FUSTER , 1959am :: Ausiàs March, el ben enamorat / Joan FUSTER.– València / 'Revista Valenciana de Filologia' ; Vol. VI-núm 1 , 1959-1962.

GIMFERRER , 1978am :: Ausiàs March, obra poètica / Joaquim GIMFERRER & Pere MOLAS.– Madrid : Ediciones Alfaguara, S.A. , 1978.

GÓMEZ BAYARRI , 1555pa :: Poemes d'Ausiàs March, els - edició de Valladolid, 1555 / José Vicente GÓMEZ BAYARRI, & Voro LÓPEZ I VERDEJO.– València : Ed. Real Acadèmia de Cultura Valenciana , 2002.

LAMUR , 1987ac :: Axí com cell qu'e-ll mar es perilat - Une pièce inédite contenu dans le chansonnier des troubadours M / Anne Claude LAMUR.– Paris : Ed. I.E.O / 'Estudis Occitans, revista d'escambis e de recèrca sus la cultura d'Oc' ; núm. 2 , 1987 - Paris, Bibl. Nat.. Fr. 12474.

MATOSSES , 1997am :: Ausiàs March, el poeta i el seu temps / Rafael MATOSSES & Salvador VENDRELL.– Alzira : Ed. Bromera , 1997.

RIQUER , 1964hl :: Història de la literatura catalana / Martí de RIQUER & COMAS.– Vol. I – Barcelona : Ed. Ariel , 1964.

VIDAL ALCOVER , 1987pj :: Pere i Jaume March, cobles i noves rimades / Jaume VIDAL ALCOVER.– Edició i estudi introductor i - València : Ed. Tres i Quatre , L'estel , 1987.

RETROBEM LA MEMÒRIA

JOAN CHABÀS EN LA REVISTA OC.

Núm. 124. 15 de desembre 1929, p. 7

PANORAMA DE LES LLETRES ESPANYOLES

1

"La plaça d'Orient és una roda gran de neuler. Els diumenges la roda tomba de pressa, amb una vibració de coloraines davant la pedra gris i solemne del palau reial i un fons blau pur i llunyà de vidre, sobre l'horitzó negre de les alzines del Pardo. Centre de Madrid. Una bandera espanyola, moguda per un vent montanyés i joiós, es destinta en reflexos múltiples de taronja i llimó -gelats populars- en una font d'aigua fosca. Alegria barroca. Reina castissa. Pels ulls saltadors de la imaginació popular. Isabel segona creua la gresca, disfrassada de <<maja>>, del braç d'un <<chispero>> o d'un húsar de la princesa. Vet ací el castís. Vet ací el costumisme. Res no hi fa que Mesoneros Romanos, retorn (sic) de París, s'estranyi davant la mandra de Madrid: sense voler-ho, restarà bocabadat davant el costumisme. Escenari idèntic a la cort i en un <<Fandango>> de gresol. Madrid és un carrocel divertit de verbena. Tot Espanya, en un moment precís, sembla també un carrocel que tomba amb estrèpit inútil i xaranguesc. De sobte, el carrocel flameja. Vet ací, plenament, el segle XIX. Se segueixen esdeveniments que no semblen pas obeir a cap llei. La nació grinyola amb sobressalts de tren vell, per una via morta que no mena enlloc. I, malgrat tot, hi ha un ardor crepitant en l'aire. Aquest ardor era un alè democràtic calent i espessíssim. Si el segle XVIII significà a

Espanya -política, literatura- un cert sentit, pobre, però de gerarquia, el segle XIX fou, per contra, el segle dels valors confusos, del desordre, de la plebs. La Cort suposa quasi sempre un públic badoc; la cort espanyola del XIX tingué, però, més; tingué un públic, un poble idòlatra, fanàtic d'admiració i d'amor pel Rei i la Reina. I aquest públic reialista lluità pel Rei, no per a si mateix. Important per al poble hauria estat defensar una política; es baté, en canvi, per una clerecia i per una monarquia absoluta. Una clerecia sòrdida, de llogaret, sense res del clergat humanístic medieval o de la cultura monàstica de la divuitena centúria, pròpia només per a lliurar Marañones i Trapenses. I produïa la resurrecció de la Inquisició. Tot això: inquisició, clergat, monarquia absoluta, poble entontit i greixós de fidelitat, heroic, de vegades, d'un inconscient heroïsme quasi èpic, feia olor de terra espanyola, ardent de sol fecund, aspra de monts amb pins i bandids, o terra de prades de blat i valls d'hortes. Terra tancada. Hi havia, però, un portaló obert als Pirineus. Per aquest portaló cavat en serres catalanes per gent de díscola noblesa liberal, entrà a la península un aire frescal d'Anglaterra i de França, més tard un vendaval, sa i obert, d'esperit revolucionari i de romanticisme (cal comptar, també, les contribucions italianes i germàniques). Fou llavors que, un Jovellanos, pogué pensar amb l'esperit de Condillac, i Reinoso dir amb Voltaire i els epicúrics anglesos : <<el bé no és pas altra cosa que el plaer, tal com el mal no és res més que el dolor>>.

El romanticisme espanyol, però, fou, en el fons, realista. Tot el segle XIX, xop de suor de poble, fou naturalista i realista. Ni els poetes se salvaren absolutament. Quan volgueren ésser romàntics purs esdevingueren d'una banalitat declamatòria incontenible: Martínez de la Rosa, Espronceda, Zorrilla, àdhuc el Duc de Rivas. El realisme fou una reacció contra aquesta declamatòria banalitat; no renovà, però, cap ciència. No

n'hi havia. Només aportà a les lletres espanyoles el costumisme. No és el cas d'assenyalar excepcions: fóra bo, però, d'esmentar-les aïlladament, en un manual de les lletres del XIX. I el nostre propòsit actual no és altre que delinear el panorama de les contemporànies. Aquesta estampa no té altre objecte que servir de contrast.

Aquestes figures excepcionals, serveixen només per a assenyalar el traspàs del segle XIX al nostre. Viuen i realitzen llur producció quan Espanya, anihilada d'angoixa, aclaparada de malaventura, es troba combatuda per una lluita de passions contràries, agobiada per un caliu ardent i sobtat, -carlisme, lliberalisme,- i per l'esfondrament de les restes del seu imperi colonial d'Amèrica. A pobles com l'espanyol que fàcilment es lliuren a llargues èpoques d'ensomni lent i descurós, només dolors d'aquesta intensitat assoleixen de moure'ls, obrint-los ferides per on contemplen, diríeu que guiats vers si mateixos per un escalpel lluminós, les més pregoneres entranyes ferides. Aquesta contemplació quasi quirúrgica fou el treball principal de Costa, de Ganivet i, abans d'ells, amb ironia acerba de suïcida, -el segle XIX fou pròdig en suïcides- de Larra. L'obra d'aquests tres escriptors, maldament diferenciada com naturalment havia d'ésser-ho en tres temperament forts i excel·lentment dotats, distints i de generacions diverses, tenia, però, una característica comuna: la preocupació d'una anàlisi del caràcter d'Espanya com a condició primordial de l'estudi de les possibilitats del seu esdevenidor. Cap tasca tan cruel i, alhora, tan generosa. No s'estalvià l'acusació violenta de cap mal ni s'embridà cap entusiasme patriòtic. Al marge d'aquesta literatura acusadora i anhelant, es produí una novel·la inspirada en les lluites d'Espanya, en el seu estat social i en una amor directa i regional de la terra. Per primera vegada sembla que els novel·listes espanyols s'adonen que més enllà d'un Estat únic, la unitat rigorosa del qual ha estat la causa essencial dels mals soferts, hi ha una

península vària, pròdiga en diferències regionals. Per primera vegada, també, hom cerca en la història peninsular no una falsa apologia de virtuts i imperis nacionals més o menys verídics i obacs de conseqüències avançades, sinó dades concretes per a la investigació de les pròpies, més legítimes i insobornables, lleis vitals. Fou llavors que, amb escassa diferència d'anys, sorgiren Galdós, narrador dels episodis polítics i bèl·lics del segle XIX, Valera, Blasco Ibáñez, la Pardo Bazán i, com a valor més alt, Marcel·lí Menéndez i Pelayo, el qual, malgrat dels seus prejudicis catòlics que perjudicaren la llibertat del seu judici crític, amb treball lent i d'un sentit històric meravellós, construeix totes les línies més essencials de la història literària peninsular i deixa alguns punts perfectament analitzats. De tant alt valor cultural, només un altre nom mereix ésser citat al costat del savi erudit: el nom de Giner de los Rios, educador de tota la joventut de llavors i mestre llunyà de la d'avui. El seu esperit segueix vivent entre els homes de la <<Junta d'Ampliació d'Estudis>>, la veritable Universitat europea d'Espanya.

En les postrimeries del segle XIX la poesia no tingué igual fortuna. Ja diguérem quina fou la qualitat lírica dels romàntics. Només se salvaren els poetes perifèrics. Dels quals, un, Maragall, pertany en realitat a les lletres catalanes. Els altres dos, foren la gallega Rosalia de Castro, i l'andalús Becquer. Aquest, i les tendències contemporànies de la poesia francesa i anglesa, influïren els nostres poetes del 98. Vet ací, en fi, la gran data, a la qual arribem fatalment, una mica tard perquè convenia explicar abans, maldament fos somerament, el que havia estat el segle XIX. La generació del 98 -la joventut que l'any del desastre colonial tenia de 20 a 30 anys- heretà d'aquells predecessors que havem citat, el desig de penetrar en la consciència espanyola. Era un desig agullonat tràgicament per la revolució política interna i pel desastre colonial. El to de veu més fort i robust surt de la ploma de Miquel d'Unamuno, del qual, com de Benavente, es pot

dir que és anterior a la data consagrada. Basc, aspre i, alhora, ple d'emoció. Unamuno emprén, amb gran energia i un bagatge molt reple de cultura, un viatge d'exploració de les deficiències d'Espanya: instrucció pública, sensibilitat, política. Ell aporta també les primeres inquietuds renovadores de les tendències estètiques: esguarda vibrant i vigilant els horitzons francesos, anglesos, alemanys. Filosofia, art, literatura. Tot l'interessa i el commou. Darrera seu venen Pius Baroja, Azorin, Valle-Inclán. I més tard, J. Ortega y Gasset, R. Pérez de Ayala, Miró. Hi ha, també, una ràpida floració de poetes, davant els quals ja no cal sinó esmentar Juan Ramón Jiménez, Antonio Machado, Manuel Machado. I encara una floració de cultura: <<Institució lliure d'ensenyança>> -Giner de los Rios- i consegüentment, Menéndez Pidal i Américo Castro, per citar només els noms cabdals d'aquesta condició.

D'aquesta generació, però, cal parlar-ne a part.

2

Corpus Barga, un cronista excel·lent que durant molts d'anys fou corresponsal a París del diari madrileny *El Sol*, l'anomenà generació VABUM, d'acord amb un joc d'inicials que recorda la formació dels apel·latius estranys amb què es bategen algunes empreses industrials. La generació VABUM la representarien Valle Inclán, Azorín, Baroja, Unamuno i Maeztu. Heu-vos ací, efectivament, els grans accionistes d'aquesta gran companyia del 98. Podem dir que a tots ells Espanya els dolgué, i així expressarem llur preocupació patriòtica amb la frase amb què Unamuno declarà tot el seu amor profund, angoixat, pel present i l'esdevenidor de la seva nació.

Aquest dolor íntim del mateix poble, els escriptors del 98 l'han passat i contagiats a llurs epígons immediats de la generació composta per

Ortega i Gasset, Pérez de Ayala, Gabriel Miró, Juan Ramon Jiménez i d'altres que ja citarem.

Josep Ortega i Gasset, que més tar, valoritzant essencialment l'ànsia de viure, oberts els ulls al paisatge moral del món, voldrà ésser arquer de l'esdevenidor i timoner de naus juvenívoles, es preguntarà en un dels seus primers assaigs: <<Qui no s'ha sorprès, alguna vegada, en prendre el pols a la vida, de no trobar-lo?>> I aquest pols, que de sobte ens descohorta (sic) amb l'absència de les seves sistoles i diàstoles esperades amb anhel, no és pas altre que el que trobà a faltar a Espanya un polític de la Restauració. I Ortega i Gasset, dolent d'aquesta assitòlia, escriurà, viu el record d'un es paraules de Fígaro (<<*Res més no ens resta que la pols dels nostres avantpassats*>>) que <<un escriptor conscient dels seus destins no pot llegir aquests mots sense llàgrimes als ulls i el cor ardent d'iracúndia>>.

Aquestes paraules ens diuen sota quin signe d'amargura, d'infelicitat social, naixeren les lletres espanyoles devers l'any 1900. Intentem, però, d'analitzar altres aspectes, diferencials ja, per damunt aquesta analogia de tristesa, que va de Ganivet a Unamuno, d'Unamuno a l'Ortega i Gasset dels primers temps i arriba, tal un eco de veu enfarinada, a aquesta fonambúlica estrofa d'Antonio Espina, un dels noms que figuren amb honor en la llista de l'anomenada literatura nova:

*Ciprés teatino femenil y pardo
de una pàgina extranjera
otra vez regreso a España
Oh! (sic)
España empresa de loco
Negro fluir
de agua clara! (sic)*

La nota nova més característica que aquesta generació noucentista aportà a les lletres espanyoles, és, segurament, el seu sentit líric de la Naturalesa, de tota la vida. Aquest sentit líric condicionarà, d'antuvi, la seva tècnica literària. La prosa dels escriptors espanyols del 900 es tornà més àgil, més dúctil, i, alhora, més preciosa, virtuts totes aquestes que el bon escriptor conquista si someté (sic. Sotmet (?)) oportunament el seu estil a una disciplina poètica. Ultra Unamuno i Valle Inclán, també poetes i Azorín que tant en els estudis dels clàssics hispànics com en la influència dels francesos trobà per la seva prosa un ritme de gràcia insòlita en el castellà de dos segles ha, els prosistes del 98 tingueren certa incapacitat aspra per a la poesia; en canvi, entre els del 900 trobem bons poetes. En aquesta data Espanya es pobla de lírics: els germans Machado, Martínez Sierra, Villaespesa, Juan Ramón Jiménez, Enrique de Mesa, Eduardo Marquina, Pérez de Ayala, Diez Canedo, inauguraren, quasi alhora, llur vida literària amb llibres de versos, per bé que, posteriorment, alguns d'ells per manca de valor -Sierra i Villaespesa- d'altres perquè se sentiren atrets vers d'altres formes literàries -Pérez de Ayala, Canedo- deixaren a les primeres files a Jiménez, als Machado, a Marquina i a Mesa.

Amb tanta transcendència per a les lletres espanyoles com aquest fet, n'existeix un altre que convé, també, anotar: el podríem definir com una descentralització literària d'Espanya. Però aquesta descentralització no és nova: de guisa més o menys vaga ha existit en totes les èpoques. En el selge XIX -era una característica europea de la literatura d'aquesta centúria- aquesta descentralització s'accentua amb major relleu; però en aquest segle tingué caràcter costumista, i després, en canvi, ha pres un altre caràcter que podríem anomenar espiritual, o, si voleu, sentimental, líric. Pels escriptors de la fornada de 1900, l'amor nacional serà un amor al cel i a la terra de llur país. Però aquest amor no és provincià; és com el punt de partença d'una amor universal. Vet ací com, Juan Ramón Jiménez, el